

International SOCIAL SCIENCES STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:40
sssjournal.com

pp.4029-4036
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 03/06/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 10/08/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 10.08.2019

HZ. PEYGAMBER'İN AŞIRI YÜCELTİLDİĞİNE DAİR İDDİALARIN ANALİZİ

AN ANALYSIS OF THE CLAIMS THAT THE PROPHET MUHAMMAD WAS EXALTED

Dr. Öğr. Üyesi İlhami ORUÇOĞLU

Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, Bursa/TÜRKİYE

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1644>

Reference : Oruçoğlu, İ. (2019). "Hz. Peygamber'in Aşırı Yüceltildiğine Dair İddiaların Analizi", International Social Sciences Studies Journal, 5(40): 4029-4036.

ÖZ

Günümüzde siyer yazıcılığının temel meselelerinden biri kaynaklarda Hz. Peygamber'in peygamberliğine delil olarak sunulan haber ve olaylar (delâil) ile peygamberden sadır olan veya başından geçen olağanüstü haller (mu'cize) hakkındaki rivayetlerin değerlendirilmesidir. Modern dönemde bu rivayetlerin başlangıçta kaynaklarda fazla yer almadığı, ilerleyen zamanlarda gittikçe arttığı ve Hz. Peygamber'e beşer üstü niteliklerin atfedilmesi sonucu peygamber tasavvurunda bir sapma yaşandığı argümanları ileri sürülmüştür. Bu argümanlar aşırı yüceltilmiş bir peygamberin örnek alınamayacağı ve O'nun diğer insanlar gibi beşer olarak kabul edilmesi gerektiği şeklinde gerekçelerle desteklenmiştir. Modern dönem tarih yazımının ve metodolojisinin iyi anlaşılmadan ve bir eleştirisi yapılmadan olduğu gibi kabul edilerek klasik kaynaklarımızın bu bakış açısıyla değerlendirilmesi beraberinde pek çok sorunu ortaya çıkarmıştır. Bu makale bu tartışma ve argümanları değerlendirmeyi hedeflemektedir. Bunun için öncelikle siyer ilminin tarihsel gelişimi ve muhtevası ortaya konduktan sonra modern çağın gündemimize taşıdığı bakış açılarını da hesaba katarak mevcut tartışmalar üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: Hz. Muhammed, Yüceltme, Siyer Yazımı, Delâil

ABSTRACT

One of the basic issues of sirah writing is the evaluation of the news and events presented as evidence to the prophethood of the Prophet Muhammad (pbuh) (delâil) and the information about the extraordinary situations (mû'cize) that are performed or experienced by the Prophet. In the modern period, it has been argued that these information did not take place in early sources, it gradually increased later and there has been a deviation in the imagination of the Prophet as a result of attributing the superhuman qualities to him. These arguments are supported by the fact that an overly exalted prophet cannot be taken as an example and that he should be regarded as human like other people. Without understanding the modern period historiography and methodology and making a critique the evaluation of our classical sources with this point of view raised many problems. This article aims to evaluate these arguments and arguments. For this purpose, first of all the historical development and content of the science of science has been revealed and then the existing discussions have been taken into consideration by taking into account the perspectives of modern era.

Key words: Prophet Muhammad, Exaltation, Sirah writing, Delâil

1. GİRİŞ

Hız. Peygamberin hayatını araştırmak ve öğrenmek Müslümanlar için çok önemli bir konudur. Çünkü dinin temel kaynakları olan Ku'ran ve Sünneti anlamak ve yorumlamak için Rasulullah'ın siretinin bilinmesine ihtiyaç vardır. Ayetlerin anlaşılması için sebep-i nüzulü, hadisler için ise sebep-i vürudunun bilinmesi gerekmektedir. Bu bilgileri sağlayacak ilim dalı ise siyer ilmidir. Bu ihtiyaçtan dolayı Müslümanlar, Hız. Peygamber'in vefatından hemen sonra Kur'an ve hadislerin korunması için gayret sarfettikleri kadar siyer bilgisinin muhafazası için de mesai harcamışlardır.

Siyer bilgisinin derlenmesi başlangıçta sahabelerin ve onların çocuklarının Hz. Peygamber'e dair bildikleri ve dinlediklerinin sahifeler veya risaleler şeklinde kaydedilmesine veya şifahi olarak aktarılmasına dayanıyordu. Sa'id b. Sa'd b. Ubade, Sehl b. Ebi Hasme, Sa'id b. el-Müseyyeb (94/713), Ubeydullah b. Ka'b b. Malik (97/715), eş-Şa'bî (103/721), Eban b. Osman b. Affan (105/723), Urve b. Zübeyr b. Avvâm (94/713) bu konuda öncü olanlar arasındadır.¹

Hicri ilk asırda yapılan bu çalışmalar kronolojik bir çizgiyi takip etmediği gibi Hz. Peygamber'in hayatının tamamını da içermemektedir. İkinci asrın başlarından itibaren İbn Şihab ez-Zühri (124/741), Musa b. Ukbe (141/758), Ma'mer b. Raşid (153/770), Ebu Ma'ser es-Sindî (170/787) gibi müelliflerin çalışmalarında siyer ilminin daha ileri bir düzeye evrilmiştir. İbn İshak (151/768) ve Vakıdî (207/822) ile birlikte siyer eserlerinin bir bütünlük ve kronolojik düzen oluşturduğu ve siyer ilminin ana şemalarının ortaya çıktığı görülmektedir.

Bu alanda kaleme alınan ilk eserler megâzi olarak adlandırılmıştır. Siyer kelimesi de megâzi ile birlikte kullanılmakla birlikte ilk olarak İbn Hişam (218/828) tarafından eser ismi olarak kullanılmış ve bu türün ismi olarak yerleşmiştir.

Tedvin faaliyetlerinin ve ilmi çalışmaların gelişmesine paralel olarak tarih ilmi de doğal olarak gelişim kaydetmiştir. Megâzi ve Siyer'in yanında Tabakat, Rical, Cerh ve Ta'dil, Ensab, Dünya Tarihi, Şehir ve Bölge tarihleri gibi birçok alt dallar ortaya çıkmıştır. Siyer ilmi içinde de çeşitlenmeler ve yeni türler oluşmuştur. Şemâil, Fezâil gibi Hz. Peygamber'in şahsi ve hususi hayatını konu alan eserlerin yanında Delail ve Mu'cizât gibi O'nun peygamberliğine delil olan rivayetleri içeren eserler de ortaya çıkmaya başlamıştır.

Şemâil türünde ilk eser veren kişi Tirmizî (279/892)'dir. Şemâil'in konusu Hz. Peygamber'in bizzat kendisidir ve O'nun sadece beşeri yönünü ele almaktadır.² Delail ve Mucizât türünün ise ikinci asrın ortalarından itibaren ortaya çıkmaya başlayan zındıklık ve ilhad hareketleri çerçevesinde nübüvvetin inkar edilmesine İslam alimlerinin hem kalam eserleri içerisinde hem müstakil eserlerde cevap vermeleri neticesinde teşekkül ettiği bilinmektedir.³

İlerleyen dönemlerde bu türler hem daha çok çeşitlenmiş hem de eserlerin boyutu hacim olarak artmıştır. Bu bağlamda Şemâil, Delîl, Mu'cizât, A'lâm/Alâmât, Fezâil, Hasâis, Şevâhid, Beşâir, Hilye, Mevlid, Muhammediyye, Delâil-i Hayrat, Esmâü'n-Nebi, Kaside ve Na't gibi çok sayıda tür oluşmuştur.⁴ Bu türler konu olarak birbirlerinden ayrı olmasına rağmen ilerleyen dönemlerde yazılan eserlerin çoğunda konular iç içe geçmiş durumdadır. Örneğin Kadı İyaz (544/1499)'ın eş-Şifâ, İbn Kesîr'in (774/1372) *Şemâilü'r-Resûl*, Kastallânî'nin (923/1517) *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye*'si gibi kaynaklarda şemâil, delâil, mu'cizât bahisleri karışık bir şekilde bulunmaktadır. Bununla birlikte bu eserler muahhar olmaları sebebiyle malumat ve rivayet yönünden daha zengin bir içeriğe sahiptirler.⁵

Siyer ilmi içinde bu kadar türün ortaya çıkması ve gittikçe hacimlerinin artması günümüz araştırmacıları tarafından çeşitli şekillerde değerlendirilmiştir. Daha çok Hz. Peygamber'in nesebi, peygamberlik öncesi hayatı, irhasât haberleri, mucizeler ve şemâil konularında gerçekleşen bu gelişmenin ilerleyen zaman içerisinde mübalağa, yüceltme temayülü, nübüvvet tartışmaları, çevre kültürlerden sızmalar vb. gelişmelere bağlı olarak rivayetlerdeki artışla birlikte peygamber anlayışında mahiyet itibarıyla bir farklılaşma meydana getirdiği düşünülmüştür.⁶

Bu konuyu siyer ilminin gelişim çizgisi içinde değerlendirmek mümkündür. Zira Hz. Peygamber'in gerek beşeri (şemâil) gerekse beşerüstü (delail ve mu'cizât) özellikleri ile ilgili

¹ Sezgin, Fuat, *Târihu't-Turâsi'l-Arabî*, yy. 1991, cilt: I, ss. 65-71.

² Yardım, Ali, "Şemâil Nev'inin Doğuşu ve Tirmizî'nin Kitâbü's-Şemâilî", *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1, İzmir 1983, s. 350.

³ Yavuz, Yusuf Şevki, "Delâilü'n-Nübüvve", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 9, İstanbul 1994, ss. 115-116.

⁴ Durmuş, İsmail, "İslam Kültüründe Hz. Muhammed: Arap Edebiyatında" *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 30, İstanbul 2005, ss. 450-456; Uzun, Mustafa, "İslam Kültüründe Hz. Muhammed: Türk Edebiyatında" *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 30, İstanbul 2005, ss. 457-459.

⁵ Yardım, a.g.m., s. 357.

⁶ Özdemir, Mehmet, "Siyer Yazıcılığı Üzerine", *Milel ve Nihal*, 4 (3), 2007, s. 135; Öz, Şaban, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara 2006, ss. 61-63.

rivayetler başlangıçtan beri, hem siyer hem de hadis alimleri tarafından tespit edilegelmiştir.⁷ Fakat bu konuda bir terim birliğinin ilk başlarda oluşmaması ve bu konuların müstakil eserlerde değil de geniş hacimli eserlerin bir bölümü içinde ele alınmış olması gibi sebeplerden dolayı rivayetleri siyer ve hadis literatürünün dağınık satır aralarından çıkarıp derli toplu bir araya toplamak siyer ilminin tekamülü ile doğru orantılı olarak daha sonraki dönem alimleri tarafından yapılmıştır.⁸

2. SİYER İLMİNİN MUHTEVASI

Konuya bu yönden yaklaşıldığında ilk siyer eserlerden itibaren siyer ilminin üç ana unsuru içinde barındırdığı görülecektir:

1. Tarih: Hz. Peygamber'in doğumundan vefatına kadar gerçekleşen olayların yer, zaman ve kişi belirtilerek sebep sonuç ilişkisi içerisinde kronolojik olarak aktarılmasıdır ki olayların tespiti ve *doğru bir bilginin* oluşturulması ana hedeftir. Aktarılan rivayetlerdeki kişi, zaman ve yer konusundaki değişiklikler anlatımın sıhhatini doğrudan etkileyecektir

2. Menkıbe: Hz. Peygamber'in çevresindeki insanlarla arasında geçen olaylar ve yaşananlardır. İslam literatüründe kıssa olarak adlandırılan bu bölüm Ku'an'daki peygamber kıssaları ve Hz. Peygamber'in hadislerinde önceki ümmetlere dair haberleri de içine almaktadır. Bu rivayetlerin öncelikli hedefi kronolojik bilgi vermekten ziyade Hz. Peygamber'in Müslümanlar için örnekliği açısından İslam'ı anlama ve yaşama konusunda dini ve ahlaki ilkelerin çıkarılması ve *doğru bir yaşantının* oluşturulmasıdır. Yer, zaman ve kişi gibi kronolojik unsurlar çoğunlukla ikinci planda kalır veya değişiklikler asıl konuyu ve vermek istediği mesajı doğrudan etkilemeyebilir.

3. Şemâil ve Delâil: Hz. Peygamber'in doğrudan şahsı ile ilgili mevzuları içerir. Şemâil kısmı bedeni ve ahlaki özelliklerini, beşer olarak niteliklerini, diğer insanlarla ortak olan yönlerini incelerken, delail türü ise onun peygamberliği ile alakalı konuları, seçilmişliği sebebiyle diğer insanlardan farklı yönlerini, vahiy almasından dolayı yüklendiği sorumlulukları, sorumluluklarını yerine getirirken Cenabı Hakk'ın kendisine yardım ve lütuflarını ele almaktadır.⁹ Bu türler bize Hz. Peygamber'in bizim için ne anlam ifade ettiğine dair bilgiler sunarak *doğru bir bilinç* oluştururlar.

Siyer ilminin varlık sebebi olarak Hz. Peygamber'le ilgili bilgilerin kayıt altına alınması, Müslümanların O'nun hayatından kendileri için örneklikler çıkarması ve doğru bir yaşantı oluşturmaları olunca, bu üç unsur içerisinde Delail kısmı ön plana çıkmaktadır. Çünkü kronolojik bilginin peygamberi tanıma ve örnek alma hususunda çok fazla yardımı olmayacaktır. Menkıbe kısmında aktarılan bilgilerin Müslümanın hayatında faydasının ortaya çıkması için Hz. Peygamber'in kim olduğunun önemi büyüktür. Allah tarafından seçilmiş, kendi nefsinden konuşmayan, davranışları sürekli Allah tarafından kontrol edilen ve yeri geldiğinde Allah'ın lütuflarına mazhar olan bir Peygamberin her davranışı ve sözü örnek alınacaktır. Aksine diğer insanlardan hiçbir üstün yönü olmayan sıradan bir insanın söz ve davranışları ise örneklik teşkil etmeyecek, en azından onlara karşı şüpheli ve seçmeci bir tavırla yaklaşılmasını sebep olacaktır.

Günümüzde Hz. Peygamber'in vefatından sonra sahabe arasında delail ve mucizât türünden rivayetlerin pek itibar görmediği, daha sonraki dönemlerde yabancı kültürlerle karşılaşmalar neticesinde Müslümanların özellikle Hristiyan ve Yahudiler karşısında kendilerini dezavantajlı hissederek olağanüstülükler içeren rivayetleri Hz. Peygamber'e nisbet ettiklerine dair yorumlar yapılmaktadır.¹⁰ Bu değerlendirmeler şu gerçeğin göz ardı edildiğini göstermektedir: Sahabe Hz. Peygamber'le geçirdikleri zaman dilimi içerisinde O'nun her haline şahit olmuşlardı. Onlar için

⁷ İbn İshak, *Siyeru İbn İshak*, thk. Muhammed Hamidullah, Konya 1981, ss. 257-264; İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, (thk. Meccî Fethî es-Seyyid), Dâru's-Sahâbe li't-Türâs, Tanta 1995, c.1, ss. 261-298; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, (thk. Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-Hâncî, Kahire ts., c.1, ss. 125-160.

⁸ Yardım, Ali, "Hazreti Peygamberi Anlatan İlim Dalları ve Şemâil Nev'i", *Diyanet Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 4, 1989, ss. 216-217.

⁹ "Ben de sizin gibi bir beşerim; ancak bana vahy olunur". (Kehf: 110; Fussilet: 6)

¹⁰ Bu konuda yapılmış değerlendirmeler için bkz. Bağcı, Musa, Beşer Olarak Hz. Peygamber, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2010; Erul, Bünyamin, "Hz. Peygamber'in Risalet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım", *Diyanet İlmî Dergi* (Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) Özel Sayısı), Ankara 2000, 33-66.

peygamberin konumu tartışılmazdı. Hz. Peygamber'in vahiy boyutu, olağanüstü vasıfları, Allah'ın yardımı ve lütuflarına mazhariyeti birçok olay sırasında kendilerinde yakın hasıl etmişti. Dolayısıyla bu yönüne ait rivayetler ilk zamanlarda pek ön plana çıkmamış olabilir. Ama zamanla değişik kültürlerle karşılaşıldığında nübüvvet meselesi ve peygamberlerin özellikleri tartışılmaya başladığında (hicri ikinci yüzyılın ortalarından itibaren) delail ve mucizat türünden rivayetlerin önemi ortaya çıkmış ve ilerleyen zamanlarda hem kelam ilminin üç bahsinden biri olan nübüvâtın önemli bir parçası hem de hadis ve siyer alimlerinin müstakil eserler verdiği bir husus haline gelmiştir.

3. MODERN DÖNEMDE SİYER İLMİ ÜZERİNE YAPILAN TARTIŞMALAR

Modern dönemde bu gelişme ve çeşitlenmenin sorgulanması, abartılı bulunması hatta peygamber tasavvurunda bir sapma olarak algılanması tarih telakkimizdeki değişimin bir göstergesidir.¹¹ Sadece kronolojik malzemeyi tarihin mevzuu olarak kabul etmek, menkıbe ve delaili oluşturan hacim olarak büyük bir kısmı ise uydurma ve hurafe saymak modern tarih yazımından ayrı düşünülemez. Zira 19. yüzyılda Avrupa'da gelişen modern tarih anlayışı geçmiş dönemlerde yaşayan insanların rasyonel düşünceye ulaşamadıkları, mitoloji ve efsanelerin dünyasında yaşadıkları, klasik kaynakların siyasi ve dini eğilimlerin gölgesinde oluştuğu düşüncesinden hareketle ciddi bir tenkit süzgecinden geçirilerek rivayetlerdeki taraflı ve abartılı kısımların ayıklanması gerektiği önyargısı üzerine kuruludur ve tarihçinin geçmişte neyin olmuş olabileceğini bizzat kendisinin inşa etmesi gerektiği iddiasını taşımaktadır. Bu anlayış Avrupalı bilim adamlarının Hristiyanlığın ve Hz. İsa'nın hayatını incelemelerinde görüldüğü gibi¹² oryantalistlerin İslam tarihi ve Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili eserlerinde rahatlıkla görülmektedir.

Örnek olarak Sir William Muir eserinde “tarih üç bölümden oluşur: Efsanevi hikayeler, güvenilemeyecek sözlü rivayetler ve olayın çağdaşı yazılı belgelere dayalı tarih. İslam tarihi kaynakları bu üç unsuru da içerir: Nur-ı Muhammedî ve Şakku's-sadr gibi mitolojileri içeren *Efsane*, İslam tamamen gelişinceye kadar sözlü aktarılmış ancak daha sonraki dönemlerde kayıt altına alınmış *Sözlü Rivayetler* ve olaylara çağdaş kayıtlı belgeler bulunduğu için az da olsa *Tarih*.”¹³ diyerek İslam tarihi kaynaklarının çoğunluk itibarıyla güvenilirmez olduğu belirtmiştir. Ayrıca “gittikçe genişleyen rivayet kültüründe peygambere olağanüstü güçler izafe edilmesi”¹⁴, “sadece peygambere değil sahabesine karşı da aşırı bir saygının gelişmesi”¹⁵, “rivayetlerin sözlü olması doğruluğu şüpheli hale getirmekle kalmaz tarafgirlik ve önyargıyı getirir”¹⁶, “peygamberden zamansal olarak uzaklaştıkça siyasi ekoller uydurma rivayetler ürettir”¹⁷ gibi değerlendirmelerle Hz. Peygamberle ilgili literatür ve rivayetleri tartışmalı hale sokmuştur.

Modern tarih yazımının ve oryantalist yaklaşımların ortaya atmış olduğu argümanlar modern siyer yazımının temel meseleleri haline gelmiştir. Kaynakların güvenilirmezliği, Hz. Peygamber'i yüceltmek için olağanüstülükler içeren rivayetlerin uydurulduğu, beşer olan bir peygamberin ilahi güçlere sahip bir kişiliğe dönüştürüldüğü çağdaş siyer araştırmacıları tarafından çok sık dile getirilen konulardandır.

Günümüzde klasik metinleri anlama ve çağımıza aktarma, karşı karşıya kaldığımız önemli önemli bir meseledir. Böyle bir gayret ve çalışma içinde olurken çağımızın gündemimize taşımış olduğu metodolojik problemler, modern paradigmalar ve bu doğrultuda üretilmiş argümanlar ilgilendiğimiz metinlerin muhtevalarını anlamının önünde engeller oluşturmaktadır.¹⁸ Onların etkisinde kalmak metinlerin büyük bir bölümünü yok saymayı veya kesip atmayı getirirken, bu

¹¹ Kara, İsmail, *Din İle Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, Dergah Yayınları, İstanbul 2014, ss. 76-78.

¹² Aydın, Mahmut, “Tarihsel İsa Araştırmaları ve Onların Bulguları Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, sayı 5, 2001, ss. 2-3.

¹³ Muir, Sir William, *The Life of Mahomet*, Smith, Elder&Co., London 1858, c. 1, ss. i-ii.

¹⁴ Muir, a.g.e., ss. xxviii-xxix.

¹⁵ Muir, a.g.e., ss. xxix.

¹⁶ Muir, a.g.e., ss. xxxvi.

¹⁷ Muir, a.g.e., ss. xxxvii-xxxviii.

¹⁸ Bu konuda geniş bir değerlendirme için bkz. Yıldız, Şevket, *Modern Çağda Peygamberi Yeniden Anlamanın Önündeki Zorluklar, Türkiye'de Tüm Yönleri ile Siyer Çalışmaları Sempozyumu Tebliğ Kitabı: 9-12 Nisan 2015, İstanbul*, 2016, cilt: I, s. 167-180.

engellerin titiz bir şekilde tahlil edilmesi ve tuzaklarından uzak kalınması, klasik metinleri anlama konusunda bize imkanlar sunabilecektir.

4. HZ. PEYGAMBER'İN AŞIRI YÜCELTİLMESİ MESELESİ

Günümüzde ileri sürülen argümanlardan biri de delail ve mucizât literatürünün Hz. Peygamber'i aşırı yücelttiği ve netice olarak örnek alınamayacak bir noktaya taşımış olduğudur.¹⁹ Burada iki mesele ele alınmalıdır: 1. Hz. Peygamber'in elinden sadır olmuş olağanüstü olaylar ve kendisinin peygamberliğine işaret eden haber, olay ve tecrübeler aşırı yüceltme içermekte midir? Onu insandan farklı bir konuma taşır ve melek hatta ilah mertebesine çıkarır mı? 2. Peygamberliğine birçok olağanüstü deliller ve elinden sadır olan mucizeleri olması Hz. Peygamber'i örnek alınamayacak bir konuma sürükler mi?

Birinci meseleyi ele alacak olursak “yüceltme” ve “aşırı yüceltme” tanımlamaları, peygamberi olduğundan farklı, daha üst bir konuma taşıma iddiasını içermektedir. Peygamberliğini müjdeleyen rivayetler ve mucizeleri Hz. Peygamber'i insan olmaktan çıkaran hususlar mıdır? Şayet öyle ise diğer peygamberler için Kur'an-ı Kerim'de zikredilen çok sayıda mucize o peygamberleri insan olmaktan çıkarmış ve başka bir varlık kategorisine sokmuş mudur? Sokmuşsa Allah neden peygamberlerine onları insan ötesi yapacak özellikler vermiştir? Şayet değilse diğer peygamberleri insanlıklarından çıkarmayan şey Hz. Peygamber söz konusu olduğunda neden yüceltme hatta aşırı yüceltme konusu olmaktadır? Daha birçok soru sorulabilir fakat burada bir soruyu daha sormakta fayda vardır. Delail ve mucize rivayetlerinin insanüstü bir mertebeye taşıdığı iddiaları neden modern zamanlarda gündeme gelmiştir? Bu husus acaba yukarıda bahsi geçen modern paradigmalardan gündemimize taşıdığı bir problem midir?

Modern düşünce, varlığı beş duyu ile tecrübe edilir fiziki alanla sınırlandırması sonucu “evreni, harici referanslara başvurmada, zaman ve mekânla sınırlı varlık alanına müracaat etmek suretiyle açıklamaya çalışan bir karaktere sahiptir. Bilimsel açıklama olarak bilinen bu yaklaşımın merkezinde deney ve gözleme dayalı nesnel bir bilgi anlayışı yer alır. Yine Modern düşünce, hakikati düşünen öznenin aklına indirgeyen karakteri sebebiyle rasyonalist ve tam anlamıyla hümanist bir düşünme tarzı görünümündedir.”²⁰ Pozitivist bir yönteme ve bilgi anlayışına sahip olan modern düşünce “bize deneyim yoluyla kendisini sunmuş olanın arkasında veya ötesinde bir öz arayışına yönelik her teşebbüsü bilim dışı, anlamsız ve metafizikle dinin gerçekleşmesi imkansız iddialarının tuzağına düşmüş bir teşebbüs olarak sunar. Buna göre bilginiz kaynak itibarıyla dış dünya dışıdır ve bu sebepten dolayı, bilgi diye niteleyeceğimiz her şeyin, somut gerçek dünya ile ilişki içinde ele alınması gerekir.”²¹

İnsan ötesi ve üstü unsur içeren hiçbir şeyi bilgi olarak kabul etmemek modern düşüncenin temel özelliklerindendir. Dolayısıyla modern dönemde ister batılı-doğulu ister İslam klasik literatüründe karşılaşılan her türden olağanüstülükler, insan tahayyülünün ürünleri olan mitolojik ve abartılı anlatımlardan başka bir şey olarak görülmecektir.

Modern düşüncenin bir yönü de varlığı metafizik bağlamından kopardığı gibi insanı da ruhi ve batını boyutundan (dolayısıyla insanüstü ve ötesi olanla irtibatından) soyutlayarak onu sadece fiziki varlığı ve toplumsal fonksiyonlarına indirgemesidir. Bu şekilde bütün insanlık eşitlenmiş olmaktadır. Kimsenin kimseye bir üstünlüğü olamaz, ayrıcalıklı (seçkin, seçilmiş, üstün vasıflarla donatılmış, lütuflarda bulunulmuş) bir kişi veya zümrenin varlığından söz edilemez.²² Dolayısıyla hiç kimse olağanüstü güçlere sahip olduğunu veya harikulade işler yapabileceğini iddia edemez. Böyle bir şeyin gerçekleştiğine dair bir bilgi aktaramaz. Aktarılsa bile bu doğru bir bilgi olarak kabul edilmeyecektir. Bu husus aydınlanma dönemi düşünürleri tarafından tartışılmış ve bilimsel olmadığı kanaatine varılmıştır. Bu yüzden David Hume'a göre “mucizeler olasılık yasasına aykırıdır ve olması en imkansız olaylardır, bundan dolayı da dini bir sistemin temeli olamazlar.”

¹⁹ İslamoğlu, Mustafa, Üç Muhammed: İki Tasavvur Bir Gerçek, Denge yayınları, İstanbul 2004, ss. 19-20.

²⁰ Küçükaltın, Kasım & Cevizci, Ahmet, Batı Düşüncesi, İsam Yayınları, İstanbul 2009, s. 109.

²¹ Küçükaltın, Kasım & Cevizci, Ahmet, a.g.e., s. 154.

²² Guenon, René, Modern Dünyanın Bunalımı, (çev. Nabi Avcı), Ağaç Yayınları, İstanbul 1991, ss. 89-102.

Peter Annet'a göre ise "inanç kendini desteklemek için sadece akıl ve doğaya ihtiyaç duyar, olağanüstü müdahaleye değil.Olağanüstülük veya doğaüstü güçler doğruyu sadece bulandırır. Herkese değil sadece bazılarına mucize veren bir tanrı ahlaki açıdan bozuktur."²³

Modern düşüncenin fizikötesi dünyaya ve insanın o dünya ile irtibatı sebebiyle meydana gelen ve gelebilecek olan durum ve olaylara karşı düşmanlığı ile modern dönemde bilimsel çevrelerde (İslam dünyası dahil) popüler olan mucize, delail, keramet kabilinden olağanüstü hadiselerle yansıtılan ve "uydurma", "hurafe" yaftalarıyla saf dışı bırakılan literatüre karşı düşmanlığın aynı atmosferin ortaya çıkardığı durumlar olmadığını düşünmek için bir sebep var mıdır?

İkinci mesele ise yüceltilmiş bir peygamberin örnek alınıp alınamayacağıdır. Bu konu biri teorik ikincisi tarihsel olmak üzere iki yönden ele alınabilir. Teorik olarak insan kimi veya kimleri örnek alır sorusu sorulmalıdır. Kendisi ile aynı özellik ve vasıflara sahip biri insan için örnek teşkil eder mi? İnsanların sözlerine itibar edeceği, tavır ve davranışlarını takip ve taklit etmek için kendilerinden daha üstün vasıflara sahip kişileri tercih ettiklerini söyleyebilmek için bir takım delillere ihtiyaç olmadığı ortadadır. İnsan kendisi ile aynı gördükleriyle iyi geçinebilir, belli bir standartta ilişkiler oluşturabilir fakat onlara karşı bir meyil içine girmesi söz konusu olmaz. Ancak kendisinden çok daha üstün kabul ettiği, yetkin, kusursuz ve kemal derecesinde olduğuna inandığı birine bağlanabilir, sözlerini tereddüt etmeden kabul edebilir ve ondaki özelliklerin kendinde de oluşması için çaba içine girebilir.

Miraç hadisesinden sonra cereyan eden ve Hz. Ebu Bekir'in "Sıddık" lakabını almasına sebep olan olay irdelendiğinde bu durumu aydınlatığı görülecektir. Nitekim insanlar İsrâ hadisesini Hz. Ebubekir'e haber verdiklerinde " O dedi ise doğru söylemiştir. Siz buna niye şaşırıyorsunuz? O bana gece veya gündüz gökten yeryüzüne haber getirdiğini söylüyor ve ben inanıyorum. Bu sizin anlattığınızdan daha büyük bir şeydir."²⁴ demiş ve Hz. Peygamber'i tasdiki sebebiyle bizzat peygamber tarafından kendisine "Sıddık" lakabı verilmiş idi. Hz. Ebubekir'in tavrı ve sözlerinde ne kadar imkansız dahi gözükmüşse gözüksün Hz. Peygamber'in söyleyeceği her söze ve O'ndan sadır olacak her davranışa inanacağını gerekçesi olarak Hz. Peygamber'in Allah ile irtibatının olması ve Allah'tan haber getirmesi gibi herhangi bir insanın sahip olamayacağı olağanüstü bir özelliği kabul ettiğini sunması manidardır.

Tarihsel olarak bakıldığında ise şu değerlendirmeler yapılabilir: Tanrılaştırmak bile örnek almaya engel teşkil etmemiştir. Zira Hristiyanlar Hz. İsa'yı tanrılaştırmış oldukları halde yüzyıllar boyunca O'nun sözlerine uygun yaşamaya çalışmış, ahlaklı ve iffetli dindar insanların sayısı hiç de az olmamıştır. Kaldı ki İslam'ın tevhid anlayışının muhkemliği insan, melek, cin, tanrı kategorileri arasında bir karışıklık oluşmasına engeldir. Bu konuda Müslümanların en küçük bir tereddütleri bile yoktur. İslam dünyası için peygamberi tanrılaştırma tarih boyunca söz konusu bile olmamıştır.

Hal böyle iken delail ve mucize rivayetlerinin Müslümanlarda yanlış peygamber tasavvurları oluşturduğu, peygamberi tanrılaştırmaya sebep olduğu ve bu durumun da peygamberin örnek alınmasına engel teşkil ettiği şeklindeki argümanların, modern zamanların düşünce atmosferinde yaşayan insanlara ilk etapta mantıklı gözükseler de biraz irdelendiğinde İslam'ın hem teorik hem de pratiğiyle bağdaşmayıp, sağlam bir zemine oturmayan ve içi boş iddialar olduğu ortaya çıkmaktadır.

5. SONUÇ

İslam tarihi ve siyer çalışmaları kendine has bir çizgide gelişim kaydetmiştir. Sahabe ve tabiinin önde gelen kişileri tarafından aktarılan rivayetler zamanla risaleler ve daha sonra ciltlerce eserlere dönüşmüştür. Sonraki nesiller ilmi faaliyetleri daha ileri bir seviyeye taşımışlardır. Siyer ilmi, alt dallarıyla birlikte pek çok türü içinden çıkarmıştır. Delail literatürü bunlardan birisidir. Sonradan icat edilmiş, abartılmış ve uydurulmuş rivayetlere değil başlangıçtan itibaren siyerin içinde olan

²³ Bennett, Clinton, *In Search of Jesus*, Continuum, London and New York, 2001, ss. 91-93.

²⁴ İbn Hişam, *a.g.e.*, c. II, ss. 6-7

bilgilerin tanzim edilmesi ve müstakil eserlere dönüşmesi ile oluşmuştur. Hz. Peygamber'in dindeki yerinin farkında olan ulemanın çabalarıyla peygambere bağlılığın, peygamber sevgisinin en üst düzeyde idrakinin göstergesi olmuştur.

Modern batı düşüncesi ile karşılaşma sonrasında pek çok alanda olduğu gibi siyer ilmi ve Hz. Peygamber etrafında da birçok tartışma ortaya çıkmıştır. Kaynakların güvenilmezliği, peygamberi aşırı yücelten rivayetlerin ilerleyen zaman içinde çoğaldığı, delail ve mucizat türü eserlerin Hz. Peygamber'i insan olmanın ötesi bir pozisyona taşıdığı ve bu durumun peygamberi örnek almaya engel teşkil ettiği gibi argümanlar bunlardandır.

Hz. Peygamber'i doğru anlama iddiası taşıyan eleştiri ve sorgulamalar, klasik literatürü adeta sanık sandalyesine oturtan ve modern dönem araştırmacılarını da yargıç rolü vererek büyük bir malzeme ve zengin bir literatürü gözden düşürmeye yönelik bir bakış oluşturmuştur. Klasik literatürü kıyasıya eleştirmeden önce modern dönemde edindiğimiz bakış açılarını, farkında olarak veya olmadan kullandığımız paradigma ve kavramların yeniden gözden geçirmenin, kullandığımız argümanların tutarlılığını sorgulamanın gerekliliği ortadadır. Klasik literatüre karşı tavrımız tanımlayıcı olmaktan ziyade anlamaya odaklı olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aydın, Mahmut, “Tarihsel İsa Araştırmaları ve Onların Bulguları Üzerine Bazı Mülâhazalar”, **İslam Araştırmaları Dergisi**, sayı 5, 2001, ss. 1-41.
- Bağcı, Musa, **Beşer Olarak Hz. Peygamber**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2010.
- Bennett, Clinton, **In Search of Jesus**, Continuum, London and New York, 2001.
- Durmuş, İsmail, “İslam Kültüründe Hz. Muhammed: Arap Edebiyatında” **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 30, İstanbul 2005, ss. 450-456.
- Erul, Bünyamin, “Hz. Peygamber’in Risalet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım”, **Diyanet İlmi Dergi** (Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) Özel Sayısı), Ankara 2000, 33-66.
- Guenon, René, **Modern Dünyanın Bunalımı**, (çev. Nabi Avcı), Ağaç Yayınları, İstanbul 1991
- İbn Hişam, **Siretü’n-Nebî**, (thk. Mecdî Fethî es-Seyyid), Dâru’s-Sahâbe li’t-Türâs, Tanta 1995.
- İbn İshak, **Siyeru İbn İshak**, , (thk. Muhammed Hamidullah), Konya 1981.
- İbn Sa’d, **et-Tabakâtü’l-Kübrâ**, (thk. Ali Muhammed Ömer), Mektebetü’l-Hâncı, Kahire ts.
- İslamoğlu, Mustafa, **Üç Muhammed: İki Tasavvur Bir Gerçek**, Denge Yayınları, İstanbul 2004, ss. 19-20.
- Kara, İsmail, “Tarih ve Hurafe”, **Din İle Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri**, Dergah Yayınları, İstanbul 2014.
- Küçükalkp, Kasım & Cevizci, Ahmet, **Batı Düşüncesi**, İsam Yayınları, İstanbul 2009.
- Muir, Sir William, **The Life of Mahomet**, Smith, Elder&Co., London 1858.
- Öz, Şaban, **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara 2006.
- Özdemir, Mehmet, “Siyer Yazıcılığı Üzerine”, **Milel ve Nihal**, 4 (3), 2007, 129-162.
- Sezgin, Fuat, **Târihu’t-Turâsi’l-Arabî**, cilt: I, yy. 1991.
- Uzun, Mustafa, “İslam Kültüründe Hz. Muhammed: Türk Edebiyatında” **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 30, İstanbul 2005, ss. 457-459.
- Yardım, Ali, “Hazreti Peygamberi Anlatan İlim Dalları ve Şemail Nev’i”, **Diyanet Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 4, 1989, ss. 213-220.
- Yardım, Ali, “Şemâil Nev’inin Doğuşu ve Tirmizî’nin Kitâbü’ş-Şemâili”, **DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 1, İzmir 1983, ss. 351-409.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Delâilü’n-Nübüvve”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 9, İstanbul 1994, ss. 115-116.
- Yıldız, Şevket, **Modern Çağda Peygamberi Yeniden Anlamanın Önündeki Zorluklar, Türkiye’de Tüm Yönleri ile Siyer Çalışmaları Sempozyumu Tebliğ Kitabı: 9-12 Nisan 2015, İstanbul** 2016, cilt: I, s. 167-180.